

Radmila Kajmaković

RADE PELEŠ — OSNIVAČ PRVOG MUZEJA U TUZLI

Osnivanje muzeja značajan je događaj u kulturnom životu jedne sredine, čak i kada takav jedan pokušaj, sticajem okolnosti, propadne bez traga, kao što se dogodilo sa prvim pokušajem osnivanja muzeja u Tuzli tridesetih godina. Naime, privatnom inicijativom Rada Peleša, direktora tadašnje građanske škole u Tuzli, osnovan je u ovom gradu muzej (ili, kako bismo mi to danas tačnije rekli, muzejska zbirka) još 1933. godine.

Kako je jedina pisana vest o postojanju ovog muzeja tridesetih godina, kao i o njegovom osnivaču, kratka informacija Vojislava Bogičevića,¹ smatramo svojom obavezom da ovaj pokušaj osnivanja muzeja sačuvamo od zaborava.

Kao svom saradniku Zavičajni muzej u Tuzli učinio mi je čast ponudom da pripreim za štampu rukopis Rada Peleša »Muška i ženska muslimanska nošnja u Bosni (Tuzla)«, što sam sa zadovoljstvom prihvatila. Ovaj rukopis ujedno je i jedini materijalni ostatak nekadašnjeg muzeja. Istovremeno, on je i najbolji dokaz sa kakvom ozbiljnošću i odgovornošću je R. Peleš prišao stvaranju muzeja.

U predgovoru ovom radu autor objašnjava razloge i pobude koje su ga nagnale da sam, bez ičije pomoći i razumevanja i bez ikakve stručne spreme i iskustva, osnuje muzej. »Da je neko pred 40—50 godina počeo sakupljati starine ovdje u Tuzli, danas bi tuzlanski muzej bio čuven i viđen jer ne bi mnoga lijepa i vrijedna starina iz njega otišla nego bi bila sačuvana. . . Da spasem što se da spasti, otpočeo sam 1931. godine skupljati starine«.

Za izlaganje onoga što je R. Peleš sakupio srpsko-pravoslavna opština u Tuzli ustupila je jednu sobu, a gradska opština dala je policu u koju su smešteni arheološki, etnografski i istorijski predmeti. Svaki nabavljeni predmet dobio je broj i uveden je u »Popis«, da bi u novembru 1933. godine na vratima sobe sa prikupljenim eksponatima bila istaknuta i tabla sa nazivom »Tuzlanski muzej«.²

Uviđajući da za rad ovakve institucije nisu dovoljni dobra volja i entuzijazam, koji R. Pelešu nisu nedostajali, on je predložio gradskoj opštini da osnuje Gradski muzej. Međutim, tadašnje vlasti nisu imale razumevanja za ovakvu vrstu posla, te je predlog odbijen. Tako je čitava ova akcija ostala privatna inicijativa jednog entuzijaste, što ne umanjuje doprinos R. Peleša kulturnoj istoriji Tuzle.

U ratnom vihoru nestala je sva prikupljena građa, kao i arhiv ovoga muzeja. Pukim slučajem sačuvao se samo napred nave-

deni rukopis, koji je autorov sin, Momčilo Peleš, predao Muzeju istočne Bosne u Tuzli. Naši pokušaji da uđemo u trag ili bar doznamo kako i kada je uništena prikupljena građa, ostali su bez rezultata, tako da mi danas ne znamo ništa više o ovom muzeju od onog što nam je njegov autor zabeležio. No, sama činjenica da je muzej (odnosno muzejska zbirka) bio osnovan u Tuzli još 1933. godine obavezuje nas da ovom događaju posvetimo dužnu pažnju, i da za kulturnu istoriju Tuzle spasemo od zaborava ime jednog vrednog čoveka, nekoristoljubivog i dobronamernog radnika, koji nije žalio truda ni sredstava radeći na ovom poslu.

Rade Peleš rođen je 27. 2. 1876. godine u Gornjem Seničaku kod Vojnića u Hrvatskoj.³ Radio je kao učitelj u Bihaću, Stanarima (Doboj), Brocu (Bijeljina), Glamoču, Prekaji (Drvar) i Bosanskom Petrovcu, a posle završene Više pedagoške škole bio je nastavnik u Bijeljini. Od 1913. godine živio je i radio u Tuzli, gdje je 1935. godine penzionisan na položaju direktora ondašnje trgovačke škole. U toku rata aktivno je saradivao sa NOP-om, te je 1943. godine, posle prvog oslobođenja Tuzle izabran za prvog predsjednika Okružnog narodnooslobodilačkog odbora za tuzlanski okrug. Poginuo je 11. 12. 1943. godine, zaklale su ga ustaše zajedno sa suprugom.

R. Peleš bavio se i publicističkim radom i objavio je niz pedagoških članaka u »Školskom vjesniku«⁴, a saradivao je i u »Seljačkom kolu« i »Pravdi«. Pored toga, bavio se i nizom drugih kulturno-prosvetnih i društvenih aktivnosti. Navešćemo neke od njih: bio je jedan od osnivača Srpske privredne zadruge, upravljao je građevinskom zadrugom, stegom skauta, vodio kurseve esperanta, kurseve trgovačkih i zanatskih pomoćnika.

Zbog njegove dugogodišnje i raznovrsne aktivnosti u Tuzli, ulica u kojoj je stanovao nosi naziv »Ulica Čika Rade Peleša«.

Ovim kratkim napisom mi mu se odužujemo za njegov rad na polju muzeologije.

Rad R. Peleša o muslimanskoj narodnoj nošnji u Tuzli pisan još 1933. godine i danas je zanimljiv i koristan, utoliko pre što ni do sada nije objavljena nijedna studija o muslimanskoj nošnji u Tuzli, pa je njegov članak zasada još uvek jedini prilog toj temi.

Pored dosta detaljne deskripcije narodne nošnje Muslimana u Tuzli, u radu su vrlo korisni podaci o terzijskom zanatu — o procesu rada terzija, uz koji daje i spisak termina, uglavnom orijentalnih, uobičajenih u ovom zanatu.

Iako je članak posvećen narodnoj nošnji, zahvaljujući autorovom smislu za uočavanje i saopštavanje naoko sitnih detalja, doznajemo iz njega dosta toga o društvenim odnosima i shvatanjima toga vremena. U tom smislu, na primer, zanimljiv je podatak da za žensku odeću terzije nikada nisu uzimale meru od naručioca, ili činjenica da autor članka, budući muškarac, nije mogao sam da sakupi podatke o ženskoj narodnoj nošnji. Žene koje su tu nošnju nosile krile su se od muškaraca i nije imao mogućnosti da dođe u kontakt sa nekom od njih, a sa muškarcima nije bilo pristojno da razgovara o oblačenju njihovih žena. Zbog toga je podatke o ženskoj

nošnji zabeležio od svoje majke jedan autorov kolega. Upravo zato su podaci o ženskoj nošnji oskudniji.

Posebnu zanimljivost ovoga rada predstavljaju opažanja R. Peleša kao očevica, o procesu napuštanja tradicionalne nošnje, o drastičnim osudama javnog mnjenja prvih koji su počeli da oblače evropsko građansko odelo krajem XIX veka. U vreme kada je članak pisan tradicionalna nošnja bila je već uveliko zamenjena evropskom, i to ne samo kod muškaraca, nego i kod žena.

Najveći, i na žalost nenadoknadiv, nedostatak ovoga rada je ilustrativni materijal (krojevi haljetaka, crteži, fotosi), bez kojih se danas ne mogu zamisliti priloge ove vrste u etnološkoj literaturi, no on ipak predstavlja koristan prilog poznavanju narodnog života Tuzle u prošlosti.

Taj rad, sa najneophodnijim izmenama, donosimo zajedno sa predgovorom, u kojemu se govori o osnivanju muzeja.

NAPOMENE:

- 1 V. BOGIČEVIĆ: Muzej grada Sarajeva, Muzeji, br. 2, Beograd 1949, str. 155.
- 2 L.J. MLADENOVIC, pišući o osnivanju Muzeja istočne Bosne u Tuzli, koji je osnovan 1949. godine, ne spominje ovaj muzej (Razvoj muzeja u Bosni i Hercegovini od oslobođenja do danas, Muzeji, br. 10, Zagreb 1955., str. 9, 17—18). Ovaj muzej ne spominje se ni u predgovoru prvoj knjizi časopisa Članci i grada za kulturnu istoriju istočne Bosne, gde se takođe govori o osnivanju Muzeja istočne Bosne (Članci i grada za kulturnu istoriju istočne Bosne, knj. I, Tuzla 1957, str. 3).
- 3 Iz predgovora sačuvanog rukopisa vidi se da je postojala neka vrsta inventarske knjige (»Popis«) u koju su nabavljeni predmeti uvođeni, a na originalnom rukopisu nalazi se broj 20, koji najverovatnije označava broj rukopisa u arhivi.
- 3 Bibliografske podatke o Radu Pelešu ljubazno mi je stavio na raspoloženje njegov sin Momčilo Peleš, na čemu mu i ovog puta zahvaljujem.
- 4 Navodimo nekoliko bibliografskih jedinica njegovih članaka, kao ilustraciju autorovog kruga interesovanja: Školske štedionice, Školski vjesnik, sv. XII, Sarajevo 1905; Dječje pozorište, Školski vjesnik, sv. XIII, Sarajevo, 1906; Kotarski školski referent, Školski vjesnik, sv. XV, Sarajevo 1908.

RADE PELEŠ — BEGRÜNDER DES ERSTEN MUSEUMS IN TUZLA

Im Jahre 1933. wurde in Tuzla das Museum (eine museale Sammlung) gegründet und zwar durch persönliche Initiative von Rade Peleš, des Direktors der Bürgerschule, der für dieses Museum archäologisches, ethnographisches und historisches Material angesammelt hatte. Pelešs Vorschlag an die Stadtgemeinde, ein Stadtmuseum in Tuzla zu gründen, wurde abgelehnt, weil die damaligen Behörden dafür kein Verständnis hatten. So blieb, das Museum die kurze Zeit seines Bestehens in der Domäne der privaten Initiative von R. Peleš.

Während des Krieges ist diese museale Sammlung verloren gegangen, und es ist heute unmöglich, ergründen, wann und wie es geschah, da auch R. Peleš im Krieg ums Leben kam.

Da die Gründung eines Museums ein wichtiges Ereignis im kulturellen Leben einer Gemeinde darstellt, sogar auch wenn eine solche Initiative scheitern musste, wie es auch der Fall mit dem ersten Museum in Tuzla war, hat dieser kurze Aufsatz die Aufgabe sowohl das erste Museum in Tuzla als auch den Namen seines Begründers, Rade Peleš, der Vergessenheit zu entreissen.

Durch Zusammentreffen verschiedener Umstände ist von dem ganzen Museum nur R. Pelešs Artikel: »Männliche und weibliche moslemische Tracht in Bosnien (Tuzla)« erhalten geblieben, den wir auch in der Fortsetzung mit allen notwendigen Korrekturen überbringen.

MUSLIMANSKA NOŠNJA U BOSNI (TUZLA)

Da je neko pred 40—50 godina počeo skupljati starine ovdje u Tuzli, danas bi tuzlanski muzej bio čuven i viđen, jer ne bi mnogo lijepa i vrijedna starina iz njega otišla nego bi bila sačuvana.

Svi veliki gradovi bivše Austrije i Mađarske obogatili su se starinama bosanskim, a i tuzlanskim, pa su neki činovnici pomenute uprave napravili kapitale otimajući, uz jeftinu cijenu kupujući, starine, pa ih prodavajući stranim muzejima.

I Tuzla je za vrijeme turske uprave bila grad o kome se vodila briga, jer su u njoj živjeli ljudi od uticaja. Među tim ljudima bilo ih je koji su materijalno dobro stajali, pa su njihove kuće bile pune svega, oružja, nakita, haljina itd.

Da spasem što se da spasiti, otpočeo sam 1931. godine skupljati starine. Gospodin dr Stevo Miličić, ovdašnji advokat horovođa srpskog pjevačkog društva »Njegoš«, dugogodišnji predsjednik srpsko-pravoslavne crkvene opštine ustupio je kraj svoje kancelarije u kući srpsko-pravoslavne crkvene opštine jednu sobicu. U tu sobicu smeštena je stalaža koju je poklonila gradska opština. Na stalažu je smješteno što su pojedinci poklanjali. Među prvim prilagačima bila je gđa Jelena Knor, udova iza sud. nadsavjetnika, g. Ivan Pervin draguljar, gđa Brabec, itd. Kako je koji predmet primljen upisan je u »Popis« i na njega stavljen broj.

Dolaskom horovođe, gosp. Česarevića, u stan koji mu je dodijeljen odmah kraj pjevačnice, morala je i ta soba biti ispražnjena. Sve je preneseno u jednu sobu sa drugim kojekakvim stvarima. Prošle su dvije godine dok se dobila jedna mala prostorija u prvom katu iste kuće.

Dne 7. novembra 1933. prenesene su stvari (starine) u tu sobicu, a 17. novembra je stavljen ključ u bravu i natpis na staklenim vratima »Tuzlanski muzej«.

Nastojim i nastojaću da pridobijem prijatelje za ovu stvar, pa se nadam da ću naći razumijevanja kod današnjih građana, a malo kasnije i kod gradske opštine, pa da se posveti veća i jača briga ovom kulturnom radu.

Tuzla je naseobina starijeg datuma, a pogotovu Gornja Tuzla. Ona je naseljena još za rimske vlade, jer slani bunar je davao i Rimljanima potrebnu so. Radi toga je cijeli ovaj kraj — porječje Spreče nazvano »Soli«. Turci su joj dali ime »Tuzla«, što znači nalazište soli, odnosno slan.

Današnja Tuzla — ova donja — po meni skromnome mišljenju bila je u davnini vojničko naselje, jer pohodi neprijateljski kretali su

se najviše oko rijeka. Neprijatelj sa sjevera mogao je doći uz dolinu rijeke Spreče, pa onda dolinom Jale. Da ne navali odmah na grad, dočekala ga je spremna vojska i zapriječila mu put do grada.

Kasnije je uz vojsku trebalo zanačija i oni su se naseljavali u blizini utvrđenja. Utvrđenje je ovdje bilo na današnjoj »Vilzonovoj pijaci«, a stariji ljudi znaju i sada gdje su sve bile kapije i kuda su išli šančevi. Kapije su svako veće dizane, pa se nije moglo ni ući ni izaći iz grada.

I ovo će biti potrebno opisati opširnije. Ako se ne nađe niko drugi da se prihvati toga posla, moraću sam, jer ne bi rad da i to nestankom ovo još nekoliko starih ljudi nestane, kao što je nestalo mnogo lijepih stvari iz Tuzle.

Osim ostaloga, nagoni me na ovaj posao i to, što se osjećam dužnikom ovom gradu, jer kad sam ovamo premješten (1913. god) našao sam trotoar, vodovod, električnu rasvjetu, kanalizaciju, uređene ulice itd. za šta ja ne potroših ni jedne pare. Mislim da ću na ovaj način odužiti bar jedan deo svoga duga.

Prije svetskog rata na 15—20 godina malo je koji rođeni Bosanac ili Hercegovac — ma koje konfesije bio — nosio »uske, tijesne, stambolske, švapske haljine« osim onih koji su svršili škole po svijetu.

»Nova moda« pojavila se među mladima, ali mnogo kasnije među Muslimanima. Oni su bili u tome konzervativniji. Sjećam se jednog slučaja iz Bosanskog Petrovca koji se dogodio 1905. godine: Jedan mladi Musliman obukao je tijesne haljine i izašao tako obučan na ulicu. Na glavi je imao fes sa kičankom. Pristojno je starije pozdravljao, ali mu stariji Muslimani ne htjedoše pozdrava uzvraćati, nego su od njega okretali glave, kao da je on najveći zločinac. Ubrzo su za njim dječurlija zaurlala, dovikujući mu svakoja-ke riječi, i momak je morao otići kući.

Iza nekoliko dana izašla je u jednom sarajevskom listu notica (ne znam sad tačno da li je to bio »Bošnjak« ili »Musavat«) kako se taj mladić odrekao svoje »lipе vire«, kako se pokaurio, pošva-bio itd. Momak je bio izvrgnut ruglu. Nije to bio jedini slučaj u Bosni i Hercegovini. Moglo se počesto čitati u novinama, o tim »grešnicima«, koji izdadoše svoj lijepi »din« i postadoše Vlasi, Šva-be, ćafiri itd.

Tako se ondašnja islamska javnost borila protiv novotarija. Kod drugih konfesija nije bilo takog i tolikog otpora, nego je sve išlo nekako lakše, bez buke i vike.

U razgovoru sa davno umrlim Firdus begom iz Livna, reče mi: »Ja sam zbacio bosanske haljine davno, jer su bile preteške i lje-ti prevruće. Grdili su me, pa su i prestali.«

Svjetski rat, razne prilike i neprilike, djelovale su te su svi mladi Muslimani obukli »tijesne haljine«, a bilo je i starih koji su to učinili. Pa sad dok ovo pišem, u Tuzli je malo Muslimana koji se oblače u stare bosanske haljine. One se održavaju po manjim mjestima i selima. Kako izgleda, za desetak, petnaest godina nesta-će ljudi u ovom mjestu, koji su odjeveni po starinskom načinu.

Žene su obično konzervativnije nego ljudi. Ženska se bosanska nošnja kod Muslimanki održala mnogo bolje nego kod ostalih žena. Ali nakon rata i one po malo napuštaju staru nošnju i oblače se po novoj modi »a la franka«. Mjesto šešira koji se vrlo često mijenjaju, one su zadržale kape, zvane turbane crne boje, a na lice spuštaju crni veo — »peču«. Taj je pokret počeo u Sarajevu odmah iza rata, pa se prilično raširio. Ali ima Muslimanki koje se odijevaju isto kao i žene drugih konfesija i nije ih ni po čemu moguće raspoznati.

Vjerujem da će za koji decenij biti vrlo rijetko vidjeti ma koju ženu odjevenu u bosanske haljine, i da se one neće moći razlikovati po nošnji, kao što se danas ne mogu razlikovati muškarci, koji kojoj konfesiji pripadaju, jer se polako napušta nošenje fesa, pa ili ga zamjenjuje šešir, ili se ide gologlav.

Stariji ljudi su mi pričali da je svako veće mjesto Bosne i Hercegovine imalo nešto svoje »specifično« u nošnji. Po tome se mogao raspoznati Sarajlija od Tuzlaka, ovaj od Bjeljinca, Brčaka itd. Svako je njegovao osjećanje samo za svoje mjesto, za svoj najuži kraj i ljubomorno čuvao ono svoje specifično. Takav im je bio patriotizam. On se rasprostirao samo na ono mjesto i na najbližu okolinu. Bio je lokalan.

Sarajlija je sebe držao nad svakim. Prema njemu je bio malen Mostarac, Tuzlak, Banjalučanin itd. Vrlo je rijedak bio slučaj da bi se Sarajka udala u manje mjesto. To je bilo poniženje, ma njen čovjek bio boljeg materijalnog stanja no što joj je otac. Njoj i njenima to je bilo poniženje. Ali ako je Sarajlija isprosio djevojku iz kog manjeg mjesta, bila je to sreća i za nju i za njenu porodicu.

Malo po malo nestajalo je tih shvatanja, pa su se počele Sarajke udavati za ljude koji su živjeli u manjim mjestima, a i Tuzlanke se nisu branile udati za Zvorničanina, Bjeljinca, Brčaka itd. Onda, pred 50—60 i više godina nije bilo izgrađenih cesta, željeznica, automobila itd., pa su svatovi išli iz jednog u drugo mjesto na konjima jašući, što nije bilo lako. Onda je bilo hajdučije i otimanja mlade, pa se malo ko usudio ići daleko po curu.

Olakšano putovanje, ženidba, odnosno udaja, u dalje krajeve brisala je malo po malo ono specifično i nošnja je dobijala sve jednoličniji izraz. Udavanjem u udaljenija mjesta širio se krug rodinski i prijateljski i topli osjećaji ljudi prelazili su rijeke, brda i gore. Lokalni se patritizam polako širio zahvatajući sve veće dimenzije, pa se čuje Posavac, Brđanin itd. Sad se ne zna po nošnji ko je Bosanac (Bošnjak), ko je Hercegovac, svi su građani manje više uniformisani u omražene uske haljine, koje su još za turske vlade u Bosni nosili samo osmanlijski činovnici, a koje su domaći ljudi i radi tih haljina mrzili.

Sad vidi Sarajlija da ima hljeba u Hercegovini, Dalmaciji, Hrvatskoj itd. isto onakvog, a možda i boljeg nego u njegovom Sarajevu. Nestalo je onog lokalnog hvalisanja, potcjenjivanja, mržnje itd. jer se vidokrug proširio.

Kako navedoh nije daleko vrijeme kad će sasvim nestati stare bosanske nošnje, pa će danas-sutra neko zaželjeti da zna kako su se stariji odijevali i kako su nazivali pojedini komad odijela. Da udovoljim toj želji, potrudih se kao nestručno lice da pokupim nazive haljina i komada od kojih su te haljine izrađivane. Nemajući vremena da opisujem haljine hrišćana, begova, seljaka, ja ću opisati haljine jednog dobro situiranog muškarca Muslimana, i jedne Muslimanke koja je dovedena u kuću momkovu i koja je obučena prvog jutra, pa ću prikazati istu u momentu kada izlazi iz kuće u pohode kao mlada.

Sreća me je poslužila te sam se upoznao sa Mujom Dizdarevićem, sinom umrlog Hadži Mustafe. Mujo je rođen oko 1868. godine. Imao je, kako sam kaže, 10 godina kad je Švaba u Bosnu došao. On je bio dugo godina čuven i viđen majstor terzija u Tuzli. Zanat je izučio kod Murat bega Omazića u Tuzli. Šivao je na ruku i na mašinu, muške i ženske haljine. Muške haljine je šio po mjeri i to: fermene, čakšire, abe, džemadane, koparane, šalvare, đubeta. Ženske je haljine šivao prema mustri, t. j. komadima haljina koje je ženska već probala. Nikad on nije uzimao mjeru za žensku haljinu jer su žene brižno sakrivane. Za njih je šio anterije, ječermne, koparane, dimije, libade i feredže.

Materiju je mjerio aršinom koji je dijelio na 16 greja (aršin je dug 68 cm). Komadi su opšivani sičandišom, da krajevi čohe budu što izdržljiviji. Iza toga se gajtani. Gajtani su bili svileni i vuneni. Prišivao se najprije jedan gajtan na kraj čohe, drugi za njega, treći za drugi itd., koliko se htjelo. Na taj način krajevi haljine nisu bili od čohe nego od gajtana. Kad je komad ogajtanjen, utjelesan je sa naličja (peglan), pa se popravilo ako je što bilo slabo prišiveno. Kad je to bilo gotovo, prešlo se na šaranje. Majstor je uzeo komadić sapuna, pa je šarao njime što je htio na komadu koji je trebao biti išaran. Šara je bila obično »grana«. S naličja čohe prišio je rijetko koncem mavenu knjigu (komad papira kojim se omotala glava šećera). Sapunom nacrtana slika izrađivana je svilenim zehom, probadajući iglom gore pa dolje tako da na papiru ostaje naličje »grane«. Papir ostane da slika ne gubi forme. Kad su svi komadi dovršeni kako treba, sklapaju se, tj. šiju se burmom. Kad su komadi prišiveni jedan za drugi, namažu se gajtani s naličja voskom, pa se onda pređu vrućom utijom. Nakon toga prišiva se široki kajiš od iste čohe. Ta čoha zove se okolica i obično je široka 3 cm. Ona se prišiva krmom. Poslije toga zailisavana je (fircovana) postava za lice (čohu).

Prije no što pređem na opisivanje pojedinih komada odijela, smatram da je potrebno navesti neke izraze koje je majstor terzija upotrebljavao u svome dugogodišnjem radu. Nastojao sam ih tačno zabilježiti, jedno njega radi, da ga odobrovoljim za kazivanje, a jedno radi i samog rada, da bude što tačniji i vjerniji.

ipek — vrst finog beza (platna) koji je tkan kod kuće a sa krajeva po dužini ukrašavan svilom; širok je oko 50 cm

šljokica — sedefsko dugme sa dvije rupice

kambrik — platno šifonsko

- učkur* — svitnjak od uskog tankog beza
manjica — vrst tkanine koja je bila sva svilena ili miješana sa pamukom ili sva od pamuka
urnek — mustra, komadić čohe, gajtana itd.
kalajli — metalan
peš — donji dio prednjeg kraja haljine, komada koji ide od ramena niz prsi
aršin — mjera za dužinu, dijeljen na 16 greja
ilika — petljica obično od svile
šerit — pantljika
zeh — tanka svilena ili vunena nit, konac
krma — kanafa pletena od trostrukog svilenog zeha
ibrišim — svila za šivenje (svileni konac)
dram — 1/400 dio oke
oka — 1280 grama
dikiš — vrst svilenog ili vunenog gajtana
lampak — okrajak na čakširama (nutarnjim i vanjskim) nad cipelom
dio ojma — dio čakšira za jedno 10—12 cm od gležnjeva prema koljenu
kola — okruglasta gajtanom izrađena grana
grane — od zehe izrađene figure
džezija — vrsta svilenog platna
bruma — od lijevog zeha presukan konac
mustra — komadi čohe, a i ženskog odijela (urnek)
sičandiš — umotani desni zeh
koltuk — (veliki i mali) — donji dio čohe ispod rukava
kolčak — komadić čohe
tiriz — komadić čohe pod pazuhom
prsluci — dijelovi čohe koji se spuštaju od ramena niz prsi
altiparmak — šerit od vune širok oko 2 cm
ćura — lisičja koža (krzno)
lipicka — komadi lisičjeg krzna zvani fitilji
rajmber — lagana fina čoha
arslankurjuk — umotani lijevi zeh
bag — gajtan ili lanac srebrni ili zlatni na kome se sat nosio

Sav materijal kupovan je u dućanu, samo je za ukrašavanje terzija morao pripravljati sinandiš i arslankurjuk, i to od zeha.

Neko je terziji donosio čohu i ostali materijal, a neko je poštao samo koliko će platiti, pa je terzija sam odabirao čohu, gajtane, postavu itd. Čovjek je čovjeku vjerovao jer je svaki držao do svoje riječi. Terzija mi kaže da nikada nije imao spora ni sa siromašnim ni sa bogatim čovjekom. On je pošteno radio i svaki je pošteno plaćao.

U radionici nije bilo stolova ni stolica. I majstor i kalfe sjedili su na asuri. Kad je htio krojiti, čohu je razastirao po »terdzi«. To je klupa duga oko 2 aršina a široka jedan i po aršin, a nad podom 20—30 cm.

Najprije je mjerio, pa je onda izrađivao i davao mladima da ošivaju sičandišom,

Muška nošnja

Građanin, bio on beg ili aga, obukao je najprije košulju, pa gaće, iza toga koparan, onda čakšire, a iza njih čarape, pa pojas, onda fermeni, fes, cipele, abu i sat, pa ću tim redom opisivati svaki komad odjeće.

KOŠULJA. Ona je šivena od ipeka sa svilenim šipkama. Bez se tkao kod kuće, a svila se kupovala u dućanu. Svileni ukras dolazio je s krajeva po dužini platna. Rukavi su do šake. Bili su dosta prostrani a na kraju kod šake mala ošvica. Zakopčavala se jednim dugmetom koje se provlačilo kroz rupicu. Okovratnica široka od šifona 1 cm. Bila je prostrana, a sizala je do koljena. Na prsima je razrezana, a na razrezu 3—4 šljokice. Košulja se izrađivala kod kuće. Šivena je bijelim koncem koji je preden kod kuće. Ipek je bio uzak pa je trebalo oko 12 aršina. Košulja je koštala oko 8 forinti.

(Računao sam svuda austrijske forinte ili novčiće jer se, osobito muslimanski svijet najviše služio tim cijenama oko 1890. do 1920. godine u koje vrijeme su nošene ovakve haljine). Cijene robe bile su stalne. Prelaz na krune išao je sporo i svijet se nekako nerado služio računanjem na krune. Valjda zato štoje prelaz sa turskog novca na austrijski u početku dolaska Austro Mađara bio više u praksu ušao.

GAĆE su pravljene od kambrika, široke i do gležnjeva. Uvlačile su se u čarape. Učkurom su pritezane uza struk. Pravljene su kod kuće kao i košulje. Trebalo je 4—5 aršina platna. Koštale su oko 2 forinte.

KOPARAN je pravljen od svilene ili polusvilene tkanine, a nekad i od pamučne, a zvala se manjica. Manjica je u jednoj boji, a dužinom tkanine išle su uske pruge, obično tamnije boje no što je bila tkanina. Boja manjice bijela, žuta, siva itd. ali nikad sasma bijela, crna ili crvena. Kroj je bio kao i kod košulje s razlikom što je koparan više pristajao uz tijelo. Dopirao je do kukova, da ne ispada ispod čakšira. Rukavi su bili uski i do šake. Oblačio se. Dijelovi s prijeda — prsluci — bili su toliki, da je jedan prelazio preko drugoga kad se oko tijela saviju, da stižu do pazuha, pa je na prsima i na trbuhu bio dvostruk.

Kratka jakica široka oko 1 cm. dopirala je do desne i do lijeve strane vrata (ispod ušiju) pa je na njoj i s vanjske i sa unutrašnje strane bila po jedna svilena ilika.

Gornji dijelovi prsluka (desna i lijeva strana) bili su uokrajčeni da pristaju uz vrat. Na čoškovima je bilo prišiveno po jedno dugme sa vanjske strane, pa se koparan mogao prebacivati kako se htjelo. Koparan se vezao na prsima na dva mjesta vezama od gajtana, da se može što bolje uz tijelo priljubiti. Rukavi su bili na kraju (dijelu do šake) za jedno 15 cm nedošiveni. Na prsima s unutarnje strane je bio džep za pare, a izvana s druge strane za sat.

Po svim krajevima koparana bilo je prišiveno po dva gajtana kao i na razrezu rukava. Na jednoj strani razreza svakog rukava priši-

veno je 8 — 10 ilika, a na drugoj strani po 8 — 10 svilene dugmadi na koje su nametane ilike, pa je rukav bio zakopčan.

Dugmad su pletena od svile u formi šumske jagode, a na vrhu je prišivan crveni bobak obično od porculana, ređe od stakla. I gajtan i dugmad bili su boje tamne, crne itd. Ilike su bile svilene. Po ilikama i pokraj dugmadi prišivan je šeritić širok oko 1 cm, a boje iste kao i gajtani. Na kraju rukava na gajtan prema šaki prišivana je krma (pleteni ili kerani zeh od svile — skadarski gajtan). Silo se svilom zvanom ibrišim, a kupovana je na drame. Taj se konac ibrišim morao najprije udesiti za šivanje. Udešava se ovako. — Odrezani komad provukao se kroz usnice da ga pljuvačka omoči, a onda se morao »pucati«. Jedan kraj držan je lijevom rukom, a sa prstima desne ruke umotavan je nekoliko puta, pa je onda istegnut. Ovakav ibrišim nije se pri šivanju mrsio, zavezivao, ni čvorugao, pa se njime lako i brzo radilo.

Za koparan je trebalo 5 aršina manjice uske širine i toliko beza za postavu. Gotov koparan koštao je 5 — 8 forinti.

ČAKŠIRE su pravljenе od čohe. Čoha je bila duple širine (2 aršina i 4 greja). Za čakšire je trebalo dva do tri aršina čohe, prema tome ko je želio uže ili šire. Boja čohe bila je crna, buradā, navajī, zejtinli, mavi, višnjjevi itd. Čoha je prodavana na aršin po 3 — 7 for., a gotove čakšire koštale su 25 — 40 for.

Čakšire su nabrane i sprijeda i straga. Po šavovima je pogdekad prišivan svileni gajtan (dikiš). Čakšire su bile široke do koljena, a ostale su uz nogu. Oko gležnja su bile široke i okrajčene sa dva lampaka. Lampak sa unutrašnje strane bio je naokrug i veći no što je vanjski lampak, koji je bio na čoškove. Između njih s prednje i stražnje strane noge nad člancima bila je na čakširama muštra od gajtana. Po gajtanu je bila prišivena krma. Lampaci su iznutra postavljeni crvenom čohom. Dio čakšira nad gležnjem, osim lampaka, zvan je »ojma«, a uzdizao se 10—12 cm uz nogu.

Potkoljenice su razrezane sa unutrašnje strane do više listova radi oblačenja i svlačenja. Sapinjale su se sa 13 pari kopča koje su se zvale muške (zavijene) i ženske (raširene) da zavoj muške kopče zakači za žensku kopču. Sve su bile od metalne žice a boje srebrnaste. Razrez je bio šiven gajtanom i krmom, a isprepletan zehom. Uz gajtan iznutra šarano je sićandišom od svilenog zeha.

Na čakširama oko pasa prišivana je obašvica od »džezije« (vrste svilenog platna) koja je bila prerezana na kukovima, te je taj prerez išao niz kukove jedno 10—15 cm da se čakšire mogu raširiti u gornjem dijelu i lakše navlačiti. Na obašvici neko je volio imati kopče od deblje žice, a neko je učkurom sapinjao, odnosno pritezao čakšire oko sebe. Učkur je bio od tankog beza izvezen zlatnom žicom, a i svilom na krajevima. Krajevi su poslije vezanja zadijevani pod čakšire otraga na leđa, odnosno na krsta.

Sprijeda, malo odmaknuto od kukova, bila su na čakširama dva razreza, jedan s desne, a drugi s lijeve strane. Oni su išli nekoliko cm. od obašvice niz bedra za jedno 30—35 cm. Opšivani su gajtanom.

Ispod razreza bila je »ploščica« izrađena sa 14 gajtana, a ispod nje »grana« izrađena od zeha kao nakiće. Pokraj gajtana udaren je sičandiš od svilenog zeha. Sa unutarnje strane svakog razreza prišivan je po 3 cm širok komad crvene čohe, da se ne vidi kad se krajevi razreza razmaknu. U desni razrez umetana je vrećica od šifona, pa je on bio džep u koji su stavljane sitne stvari, a u lijevi se razrez nije nikad prišivala vrećica, nego je on služio za obavljanje male nužde. Ispod tura po šavu prišivana su po dva gajtana. Na prednjici čakšira bila je jedna rupa za obavljanje male tjelesne potrebe a zvala se »pišalo«. Tur je dopirao otraga do prevoja nogu (koljena).

Čakšire su postavljene šifonom. Oko pasa su nabrane. Po šavovima je prišivan gajtan da šav zadrži svoj pravac. Ispod obašvice metalata se tkanica (kanica) vunena ili svilena, da čakšire uz tijelo ljepše pristaju.

ČARAPE su se nosile pamučne bijele koje su sizale do pola potkoljenice. Kupovane su gotove po 20—30 novčića.

POJAS. Nosilo se više vrsti pojaseva, ali uz ovo odijelo koje je ovdije opisano nošen je pas zvani »lahur«. On je bio tkan od fine vune u bojama, tanak a širok oko 60—70 cm. Obična dužina bila mu je oko 3 metra. Na krajevima bile su rese. Cijena mu je bila oko 6 for.

Pojas se opasivao oko tijela preko koparana i čakšira po slabinama. Jedan kraj zaključkao bi se za čakšire otraga, a drugi se kraj omatao oko tijela, pa se i on zadijevao za već omotani dio pasa i čakšira da se ne bi odmotao. Neko je pas omatao s desna na lijevo, a neki obratno — s lijeva na desno.

FERMEN je haljinac koji pokriva gornji dio leđa a nema rukava. Na prsima je otvoren. Kratak je te ne dostiže do pasa. Nosi se više za gizdu no za potrebu. Pravljen je od iste čohe kao i čakšire. Svuda unaokolo prišiveno je po sedam gajtana. Pod rukama je bilo prišiveno po 12 gajtana koji su se sužavali na leđima u dnu fermena. Među njima je na leđima pravljen grana (ukras) od svilenog zeha. Pokraj gajtana prišivan je svuda sičandiš od svilenog zeha.

Fermen je postavljen crvenom čohom, a unaokolo je na kraju čohe prišivan altiparmak i krma. Altiparmak je šerit od vune širok oko 2 cm (pletan). Na lijevom pešu iznutra bio je crvenom čohom postavljen džep u kome je držana duvanska kutija. Na unutrašnjoj strani jake, koja se sastojala od 7 gajtana, bio je prišiven komadić šerita da se može fermen obesiti.

Za fermen je trebalo pola aršina čohe a toliko i crvene za postavu. Koštao je 10—18 for.

FES. Nekad su begovi i age nosili kalpake. Jedan sultan je propisao novu uniformu za vojsku. Kalpaci su zamijenjeni fesom. To je pravilo ogromno nezadovoljstvo i zamalo da se nije dogodio krvav okršaj. Da bosanski plemići pokažu svoje nezadovoljstvo, stavljen je na kamen pred džamijom fes i svaki koji je izlazio iz džamije imao je dužnost da opali kuburu na taj fes. I danas stari ljudi u Bihaću to spominju. Krajišnik je mrzio novotarije, pa nije u toj bivšoj Kra-

jini bila mala borba i u naše dane da fes — ostar.e. Onda su se borili protiv fesa, a sad za fes.

Fesova je bilo više vrsta, a zvali su se: hamidija, adezija, tunos, kujruklija itd. a koštao je od 80 nov. do 2 for. Fes je izrađivan, u fabrici, od vune. Oblici su bili različiti a boja je bila crvena, tamno-crvena i crna. Bilo je niskih i visokih fesova, a bili su raznog oblika. Gornji dio fesa mogao je biti jednakim ili manjim premjerom no što je otvor koji je bio oko glave.

Na sredini dna (tepeluku) fesa bio je od istog materijala pipak dug 2—3 cm, debeo kao vrh malog prsta i šupalj te se u njega uvlačila kanafa, na kojoj je bila kićanka. Kićanka je bila od svilenog crnog ibrišima, a spuštala se niz fes do bilzu njegovog kraja. Kićanka je pobaška kupovana po 20—30 novčića pa je neko nosio, a neko nije.

Fes se mora češće kalufirati na kalufu, koji je pravljen od mjedi. Kaluf je bio zagrijan, šta više vruć. Fes je metnut na kaluf i pritišće se.

CIPELE. Nošene su plitke i duboke cipele. Osim plitkih cipela nošene su i lapčine u koje su se umetale cipele kao danas u galoše. Cipele su pravljene od svake vrste kože. Bogatiji su nosili ili plitke ili duboke cipele od laka. Pravljene su na istu formu, šiljate na prstima, a pete su bile visoke 2—3 cm. Duboke cipele imale su sprijeda po dva umetka zvana federe (gumilastika), a ti su federi bili crni kao čoha. Federi su umetani da se cipele mogu navlačiti.

U Tuzli su bile rijetke cipele nego su nošene jemenije do po prlici 1870. godine. Te godine došao je ovamo Petar Ferbar iz Šapca. Njegov sin Milan ne zna gdje mu se otac rodio, gdje je zanat izučio premda sam ga o tome pitao. Taj Petar Ferbar udružio se sa Nazifom Omeraševićem iz Tuzle, koji je nevinu osuđen i u Vidinu izučio cipelarski zanat. Oni su u ortakluku radili dugo godina cipele, a zvali su ih »kondurdžije«. Plitke cipele koštale su 5 for. a duboke 7—9 for.

ABA je haljetak napravljen od iste čohe kao što su čakšire i fermen. Kad se obuče dopirao je do pojasa, jer čoha na leđima — poleđina — nije smjela biti duža od 10 greja. Donji dio abe — ivica — kraj pojasa iznašala je 14 greja. Rukavi su bili dugi do članaka — do 1 i četvrt aršina.

Ona se nije na prsima zakopčavala, ali je prsa više pokriyala nego fermen pa se ispod nje fermen nije vidio. Rukavi su pravljeni na »sulenare«, tj. prema dlanovima su bili više izrezani, a prema gornjem delu šake — duži. Aba se sastojala od 11 dijelova i to: 2 odreska čohe za prsa (prsluci), jedan komad za leđa (poleđina), 2 komada za rukave, 4 mala i 2 velika »kotluka«. Kotluci su komadići čohe koji spajaju prsluke sa poleđinom a stajali su ispod rukava. Veliki kotluk ima oblik trapeza. Veća stranica mu je na kraju abe. Za jednu kosu stranicu prišiva se prsluk, a za drugu poleđina. Za četvrtu stranicu, koja je paralelna sa onom na kraju — prišivaju se oba mala kotluka, koji su tako izrezani da među njih, prsluk i poleđina uklapa rukav. Veliki kotluci gajtanjeni su sa šest svilenih gajtana boje crne ili tamne. Iza njih su prišivani prepleti, a onda kraj prepleta po pet gajtana iste vrste i boje. Mali kotluci gajtanjeni su sa četiri gajtana.

Gajtani koji su prišivani kod sastava leđa i kotluka išli su sastavom rukava i hvatali sastav prsluka i kotluka, te se podvlačili pod gajtane koji su bili na kraju abe. Na šestom gajtanu došiva se prepleten zeh zvani krma, a za gajtan na čohi prišiva se sičandiš.

Na svakom pešu koji je došao na okruglac napravljene su čošetice (grane) od zeha, a tako isto i na podnu poleđine za 2—3 cm od gajtana pa naviše. Na velikom kotluku izrađena je po jedna grančica od svilenog zeha. Po šavu rukava prišiven je jedan gajtan koji je počeo prišivati pod rukom, pa je išao niz šav, po jednom stranom razrezu rukava pa oko kraja i vraćao se pod pazuhu. Tu se obavijao i prišivan je kao i prvi put. Na taj su način po šavu rukava bila tri gajtana, pa je oko razreza i kraja rukava nastavljeno prišivanje toga gajtana sve dotle dok ih nije bilo sedam. Tako je sastavljena i jaka od 16—18 gajtana. Ispod jake u udaljenosti 2—3 cm prišivena su po 3 ili 5 gajtana koji su išli uporedo sa onima oko jake, a podvlačeni su pod one što su išli po prednjim krajevima prsluka. Postava abe bila je od prostije čohe, a stizala je do prvog gajtana, pa je po njoj i po gajtanu prišivan šerit, da se ne krzaju gajtani, te da se ne vidi i ne dere kraj postave.

Rukavi su postavljeni od ramena do ispod lakata atlasom, a ostali dio rukava do kraja postavljen je crvnom čohom koja se zove »potkapci«.

Za abu je trebalo 1 aršin i 2 greja čohe duple širine. Ako je neko donio sav materijal (čohu, postavu, zeh, gajtane, ibrišim, pamučni zeh itd. naplaćivao je (terzija) za ruke oko 6 for. Gotova je koštala 20—30 forinti.

Aba se oblačila kad je hladno. Inače se nosila preko lijevog ramena.

ČURAK je ogrtač koji je dopirao do ispod koljena. Nosio se samo zimi. Pravljen je od crne, mavi itd. čohe, ali nikad od bijele ili crvene. Rukavi su široki. Gornji dio čuraka bio je uz tijelo, a donji dio bio je u nabore. Nabori su bili straga i na kukovima, a peševi su bili glatki. Kad se mjeri donji dio čurka (donji rub) morao je iznašati 9—10 aršina. Ta je širina bila potrebna osobito kod jahanja, da čurak može pokriti sedlo i sapi konja.

Čurak je postavljen »ćurom« (lisičjim krznom) a jaka, koja je bila niska i okrajci niz prsa, »lipickom« ili »fitiljima«. Po dnu čuraka u širini za jednu podlanicu prišiva se atlas a ne krzno, da se ono ne krza idući i jašući.

Sprijeđa s jedne i s druge strane bili su razrezi da se mogu ruke provući. Čurak je bio bez ukrasa. On se mogao napraviti od četiri aršina duple širine. Čohu je srezao i sašio terzija, a postavu, tj. krzno pravio je čurčija. Gotov čurak koštao je od 100 do 250 for.

Čurak se nije skapčao, nego se nosio otvoren.

Oko vrata bila je jakica široka oko 2 prsta. Po njoj je bio udaren »teđen«, prošiv. Samo na sastavu rukava s donje strane bio je prišiven po jedan gajtan. Čoha je bila lagana, fina, a zvali su je »rajmber«.

je »lipicka«. Ti fitilji rađeni su i od dijelova krzna domaće lisice, Razrezi za ruke bili su dugački 12 — 15 cm., a svaki je bio opšiven gajtanom. Sa unutrašnje strane umetnut je po jedan komadić čoh-e da se može vidjeti unutra kad je razrez otvoren.

Pod vratom je sa svake strane bio po jedan komad gajtana prišiven na jakici, da se čurak može vezati oko vrata kad je hladno.

»Fitilji« su pravljeni od gotove kupljene kože čija je dlaka bila mnogo finija i mekša no što je dlaka domaće lisice. To krzno zvano je »lipicka«. Ti fitilji rađeni su i od dijelova krzna domaće lisice, ali i to samo od onog dijela sa čela. Komadi su šivani oko okruglog komada drveta, papira itd., a onda su ispunjavani »hampamukom« (vatom) i prišivani na prsluke.

SAHAT (SAT S LANCEM) predstavljao je jedini ukras (nakit) koji su nosili muškarci. Satova je bilo srebrenih, a i zlatnih. I jedni i drugi bili su sa poklopcem s prednje strane. Navijani su pomoću malog ključića, koji je visio uz sat.

Sat je nošen na zlatnom ili srebrenom lancu, a i često na crnom svilenom gajtanu. I lanac i gajtan išao je oko vrata, te je na prsima bila neka sprava kao dugme, koja se mogla po lancu micati. Na gajtanu je na prsima bio uzao. Lanac ili gajtan visio je oko vrata ili prikopčan za kraj lanca ili gajtana (baga).

Odjeća muslimanske žene

Mnogo mi je bilo lakše doznati kakve su bile, ko ih je pravio itd., muške haljine, nego dobiti odgovore na pitanja o ženskim haljinama, jer se ne govori rado o ženi, pogotovo sa starim ljudima koji nikad ne vole reci moja žena.

Ipak se našao čovjek koji u tom nije našao nikakve uvrede, pa mi je pomogao da i ovo riješim bar i u najkrupnijim potezima. Moj pomagač bio je profesor ovdašnje gimnazije gosp. Mehmed Selimović, koji je sve potrebne podatke dobio od svoje dobre majke, pa mu i ovde najsrdačnije zahvaljujem.

Da bude ovaj posao pregledniji opisaću kako se Muslimanka oblačila:

KOD KUĆE U OBIČNE DANE: gaće, košulja, ječerma, pa (svileni rubac), a na glavi šamija (marama), a na nogama papuče, nanule ili bosa.

KOD KUĆE KAD IMA GOSTE: gaće, košulja, dimije, a na glavi šamija koja je pokrivala glavu tako da se vidi što manje čela i lica ako ima muškaraca, a ako su same ženske kod kuće šamija sa zabaci da se vidi vrat, uši i dio kose. Takvu je mogao vidjeti samo muž i njezina djeca, a pred ocem, braćom i bližim rođacima morala je biti šamijom pokrivena.

U GOSTIMA LJETI I ZIMI: gaće, košulja, dimije, pas, jelek, libada ili čurčić i nakit. Odnosno: gaće, košulja, dimije, jelek, libada, anterija i nakit. Odnosno: gaće, košulja, dimije, trabolos, ferment i nakit. Ili: gaće, košulja, dimije, jelek i ferment ili čurčić i nakit, a na nogama cipele zvane torluke.

Pojedini komad odjeće opisivaću onim redom kako se koji komad oblači.

GAĆE su pravljene od čita ili kumaša (teška svilena materija), a pravljene su od tri beza (tri dužine materije), tj. jako široko i komotno. Nogavice su vezane »nabućmom«, tj. vrpcom (smrskaca), a vidjele su se ispod košulje. One su bile u najviše slučajeva bijele boje, ali su pravljene i od bojali materijala. Nogavice ispod koljena bile su redovno od materijala crvene boje. Taj nastavak u crvenoj boji zvan je »čiftijanet«. Gaće su oko pasa privezane učkurom koji se spređa vezao. Učkur je bio od svile ili od ljepšeg bijelog platna (beza), te na krajevima keran ili vezen. Najradije se za učkur upotrebljavala materija crvene boje.

KOŠULJA je šivena od tankog beza koji je bio otkan od svile ili od pamuka (ćereće). Ona je sizala do nožnih članaka, a rukavi su sizali do šaka. Rukavi su bili poširoki i kod šake su se zakapčali »puljkom«. Razrez na prsima bio je dosta malen i ukrašen vezom zvani »pod broj« tj. vađenjem žica, pa je kroz nastale rupice provlačen bojali konac koji je bio svilen ili zlatan. Takav isti vez bio je i na kraju rukava, a iza njega kere. Na košulji su sprijeda bile dvije ukrasne pruge od koljena do članaka. Te su pruge bile izrađene kao i one na prsima i na rukavima. Vez je pravljen radi toga da bude što ljepše kad se pri sjedenju odmaknu krajevi anterije. To su zvali »zlatni skuti«.

JEČERMA se oblači po košulji. Ona je pravljenjena od kadife od sjajnika (atlas) sa zlatnom granom s prijeda i haračom, tj. pozlaćenim gajtanima. Ona je kratka te je sizala ispod dojki, gdje je skopčavana sa dvije ili tri zlatne puljke. Krojena je tačno uz tijelo.

PAS — TRABOLOS ILI TRAMBOLOS. Po košulji, koja je nošena preko gaća, vezan je trambolos ili šal s resama koje su visile do nožnih članaka. Trabolosa je bilo raznih širina — od pola do metar i po, a dužina je išla od dva do četiri metra. Od svijuju trabolosa najviše je cijenjen šamski, jer su mu boje bile neobično žive, a materija je bila svilena. Trabolos je imao na krajevima rese.

DIMIJE su pravljenjene od džamfesa, tj. od svile koja je pri gibanju davala razne boje (mijenjala boje). Za dimije je trebalo osam beza, a to je oko 10 do 11 metara. Postavljane su tankim platnom. Bile su vrlo široke i sa naborima. Nogavice su bile vrlo široke i duge, pa kad se podvežu nije se vidjela ni bućma (zavežljaj), a ni noga. Oko pasa su stezane učkurom koji je bio ili svilen ili od platna (beza), pa na krajevima keran. Po dimijama su bili kolači, tj. vez od zlata i to od pojasa niz bedra tamo gdje bi trebali biti džepovi koji su se vrlo rijetko pravili. Šavovi su bili ukrašeni harčevima (zlatni sjajni širiti).

LIBADA je gornji dio odjeće i to za svečane prilike i ne dostiže do pojasa, pravljenjena je od kadife ili od kumaša (saten ili džanfaz — tanka svila). Ona je skapčana na prsima. Libada je imala rukave, ali

oni nisu bili ukrašavani jer je i sva materija u tkanju bila išarana i time ukrašena.

CURČE je krojeno od istog materijala kao i libada samo je bogatije ukrašavano. Ono je postavljano lisičjim krznom tako da su se »fitilji« vidjeli oko vrata i oko krajeva na prsima. Rukavi su postavljeni svilom. Čurče se nosilo zimi mjesto libade.

ANTERIJA je pravljen u najviše slučajeva od srmadana (brokat). Gornji dio, tj. onaj oko prsa bio je uz tijelo, a donji se dio od struka zvonasto širio široko do nožnih članaka. Neke su se anterije zakopčavale sa dvije ili tri puljke, a veći dio je napravljen tako da se prednji dijelovi prebace jedan preko drugoga, pa se opaše pojašom.

Anterija je bila bogato ukrašena zlatnim vezom. Kad se oblači anterija, onda se ne nose dimije i obratno.

FERMEN (FERMAN ILI FERMENČIĆ) je pravljen od kadife koja se vrlo malo vidjela jer je bila sva pokrivena vezom od zlatne žice. Na prsima nije zakapčan, a stajao je čvrsto uz tijelo. Ako je imao rukave bilo mu je ime čevken.

ČEVKEN. Rukavi su mu bili bogato ukrašeni zlatnim vezom ali kroz njih se nisu ruke provlačile. Oni su visili niz nadlakticu i davali osobi širinu prsa.

JELEK je pravljen od čohe, vezen svilenim zehom, te šaran gajtanom. Dulji je od ječerme, te je izvezen i s prijeda i od straga. Na prsima se ne skopčava.

JEČERMA je oblačena po košulji, a pravljen je od kadife ili od sjajnika (atlas) sa zlatnim granama s prijeda i s harčom (pozlaćeni gajtani). Ona je kratka te je sizala do ispod dojki gdje je skapčana s dvije ili tri zlatne puljke. Krojena je tačno uz tijelo.

FEREDŽA se nosi samo na ulici. Ona je pravljen u najviše slučajeva od crne, tamnosmeđe ili tamnoplave boje čohe, a postavljena je crnim satenom. Krojena je široko tako da je jedan prednji kraj prebacivan preko drugoga, jer nema dugmadi nego su krajevi držani rukama. Feredža je imala duge a uske rukave kroz koje su provlačene ruke da mogu držati krajeve. Džepova nije imala. Dužina joj je bila do zemlje. Na leđima je bila iste materije jaka i od iste boje, koja se spuštala gotovo do zemlje.

NAKIT se nosio na glavi, na ušima, na vratu i na rukama, a sastojao se od dukata raznih veličina i vrijednosti, te bisera nizanog na konac. Dukati su na kraju probijani tankom šipčicom pa su prišivani na čohu ili na svilu. Dukati su bili ovi po veličini: šarvan, mahmudija, rušpa, mađžarija, grmiluk stari i novi, te sultan hamidije.

Nakit na glavi: fes, tepeluk, urdiluk, kuka ili kvočka, groznica, a na ušima: minduše. Na rukama: paftice, halhale, belenzuke (okrugle masivne grivne). Na prstima prstenovi: kantaš (crveni veliki kamen),

muhur (koji je imao kamen sa inicijalima), zumrut, jakut, dijamant, merdžan, ćilibar.

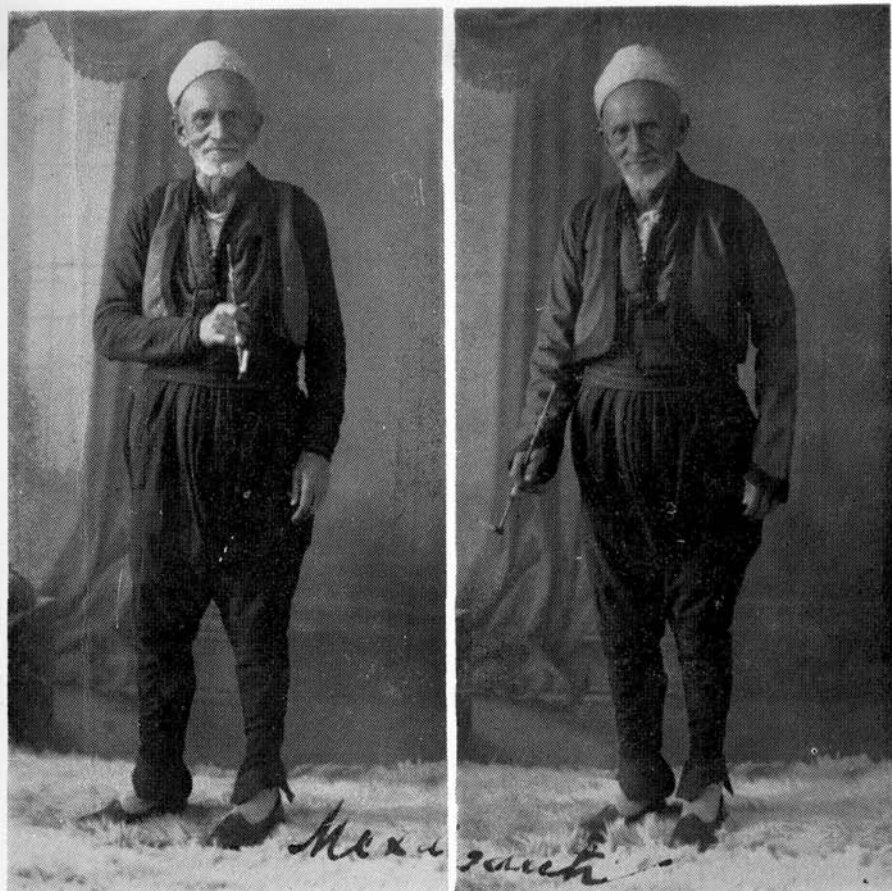
Odjeća muslimanske žene bila je skupocjena, ali nije bila podržena modi, nije se često mijenjala. Bilo je slučajeva da su jednu te istu odjeću nosila tri pojasa, tj. baka, kći i unuka, pa bile sve tri gospodski obučene. Da je danas tako bilo bi bolje, te bi mnoga kuća bila sačuvana od propasti koju je uništila velemožna gospođa moda.

MOSLEMISCHE TRACHT IN BOSNIEN (TUZLA)

Die Abhandlung über die moslemische Volkstracht in Bosnien wurde noch im Jahre 1933. geschrieben und zufälligerweise ist sie als einziger materieller Restbestand des einstigen Museums in Tuzla, das im Jahre 1933. von R. Peleš gegründet wurde, erhalten geblieben.

In dem Vorwort erklärt der Autor die Beweggründe, die ihn dazu veranlassten, aus eigener Initiative das Museum zu gründen. Er gibt weiter eine geschichtliche Übersicht über dieses Museum mit Rückblick auf Tuzlas Vergangenheit.

Neben ziemlich ausführlicher Beschreibung der männlichen und weiblichen moslemischen Volkstracht in Tuzla enthält die Arbeit auch Angaben über das Gewerbe der Volkstrachthandwerker mit dazugehöriger Terminologie.

Ovo je fotografija Mehmeda Polića umr. Bege iz Tuzle. On je rođen oko 1854. (imao je oko 24—25 godina kad je Švaba došao u Bosnu). Služio je kao bašibozuk (rezerva) u turskoj vojsci. Ne zna tačno godine, ali je bio u Srbiji na Jastrebovcu više Malog Zvornika u četi bimbaše Ahmeda Jogunice oko šest mjeseci kao straža, da ne bi Srbijanci prešli Drinu i navalili na Zvornik. Protiv Švabe nije sudjelovao on, nego njegov otac. Kad se sve smirilo, vratio se on sa sibijanom iz Kazaka (kod Simin Hana) kući i otpočeo svoj zanat koji je naučio kod Salke Ibrišagića kao šegrt i kao naučnik (kalfa). Svojim radom i štednjom zaradio je lijep imetak — kuću i nešto zemlje. Počeo je raditi bez igdje išta. Pomagao ga je Hadži Galibaga Čilimković. Ima sina Begu koji je terzija i šnajder. Kći mu se udala u Solinu za Ramu Tučića, te njena djeca imaju djecu pa je sad on pradjed.

Ovu sliku je pravio fotografski atelje »Drago« u mjesecu oktobru 1933. godine.

Slika predstavlja nošnju muslimanske žene. U toj nošnji slikala se nastavnica ručnog rada građanske škole u Tuzli, gđica Anka Malović, rođena u Rogatici, othranjena u Banatu, a školovana u Beogradu. U Tuzli je predavala ženski ručni rad u građanskoj školi i u Gimnaziji od 1931. do 1938. godine. Ove slike mi je ustupila da ih upotrebim kad budem opisivao žensku nošnju, jer je znala da sam mušku nošnju opisao.